

Л. В. Возненко

orcid.org/0009-0006-2477-0984

аспірант кафедри політичних теорій

Національного університету «Одеська юридична академія»

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Місцеве самоврядування в Україні є важливою складовою демократичної системи країни і забезпечує здійснення конституційних прав і свобод громадян, а також ефективне вирішення важливих соціально-економічних проблем на рівні територіальних громад.

Дослідження теоретичних засад місцевого самоврядування в Україні є актуальним з кількох причин:

По-перше, в Україні було проведено значну реформу місцевого самоврядування в 2014 році, яка суттєво змінила структуру та функції місцевих рад та виконавчих органів влади. Дослідження теоретичних засад цієї реформи допоможе краще зрозуміти її сутність, переваги та недоліки.

По-друге, забезпечення ефективного функціонування місцевого самоврядування є важливим завданням в контексті розвитку демократії в Україні. Дослідження теоретичних засад місцевого самоврядування допоможе визначити проблемні аспекти, що стоять перед ним, та знайти шляхи їх вирішення.

По-третє, в Україні виникають нові виклики для місцевого самоврядування, такі як виклики децентралізації влади, зміна соціально-економічної ситуації тощо. Дослідження теоретичних засад місцевого самоврядування допоможе відповісти на ці виклики та пристосувати систему місцевого самоврядування до нових умов.

Мета дослідження полягає у проведенні аналізу теоретичних засад функціонування місцевого самоврядування в Україні.

Теоретичні засади місцевого самоврядування в Україні базуються на принципах конституційного права, демократії та децентралізації влади. Вони охоплюють такі питання, як структура та функціонування органів місцевого самоврядування, їх взаємодія з державними органами, правовий статус місцевого самоврядування, його фінансове забезпечення та роль у реалізації соціально-економічного розвитку територій.

Один із основних принципів місцевого самоврядування в Україні – принцип територіальної громади, який передбачає створення органів місцевого самоврядування на основі територіального поділу України на громади. Кожна громада має свої виборні органи влади: раду та голову, які здійснюють різні функції, включаючи прийняття рішень, розробку та здійснення місцевих програм, здійснення контролю за діяльністю місцевих підприємств та установ, а також забезпечення розвитку інфраструктури на території громади.

Ще одним важливим принципом місцевого самоврядування є принцип взаємодії та координації з державними органами влади. Згідно з цим принципом, місцеві органи влади мають право на самостійне прийняття рішень з питань, що належать до їх компетенції, але при цьому повинні дотримуватися законодавства та взаємодіяти з державними органами влади в рамках своїх повноважень.

Також важливим принципом є принцип фінансової самозабезпеченості місцевого самоврядування. Згідно з цим принципом, місцеві органи влади мають право на отримання відповідного фінансового забезпечення для виконання своїх завдань та функцій. Це забезпечується шляхом виділення коштів з бюджету держави та бюджетів територіальних громад, а також за рахунок місцевих податків та зборів.

Крім того, теоретичні засади місцевого самоврядування в Україні передбачають здійснення місцевими органами влади контролю за виконанням законодавства та забезпеченням прав

громадян на своїй території. Це забезпечується через встановлення механізмів контролю та нагляду за діяльністю місцевих підприємств та установ, а також проведення публічних слухань та зборів громадян.

В. Тужик виділяє основні риси місцевого самоврядування в Україні, такі як «демократичний характер, реалізація на всіх рівнях адміністративно-територіального устрою держави, відсутність ієрархії між територіальними громадами, їх органами та посадовими особами, характер соціального обслуговування, фінансово-економічний, політичний характер, специфічний правовий статус. Формування громадянського суспільства, демократизація суспільних відносин є вихідними для розвитку публічної сфери, яка орієнтована на задоволення суспільних інтересів і складається з: державного сектору економіки, системи перерозподілу доходів для задоволення суспільних інтересів, потреб державних та недержавних установ соціальної сфери, громадських організацій, установ духовної сфери. Саме на забезпечення умов для ефективної реалізації функцій публічною сферою має бути спрямована взаємоузгоджена діяльність органів державного управління та місцевого самоврядування в рамках формування єдиної системи державного управління» (Тужик, 2009, с. 66).

О. Гордєєва виділяє наступні головні проблеми адміністративно-територіального устрою країни, що зумовили необхідність реформування місцевого самоврядування в Україні: «1) часто статус адміністративно-територіальних одиниць не відповідає їх ресурсному, кадровому та організаційному потенціалу, більшість сільських громад є дотаційними, а комунальні послуги відсутні або знаходяться на низькому рівні; 2) ієрархічно невпорядкована та складна структура адміністративно-територіального устрою, інших одиниць одного рівня, що входять до складу адміністративно-територіальних одиниць, розривність території, наявність анклавів та екславів; віддаленість та нерівномірність доступності до адміністративного центру окремих адміністративно-територіальних одиниць» (Гордєєва, 2012).

До негативних наслідків децентралізації соціально-економічного розвитку місцевої влади можна віднести: «недосконале та нестабільне законодавство; виникнення ризику соціально-економічної диференціації на заможні та бідні громади; відсутність системи контролю за законністю діяльності органів місцевого самоврядування; відсутність елементарних лідерських якостей» (Возненко, 2023, с. 212).

У польському словнику місцеве самоврядування характеризується, як «право і реальна здатність відповідних територіальних громад самостійно, а також через органи та посадових осіб місцевого самоврядування під свою відповідальність вирішувати в межах закону питання місцевого значення в інтересах місцевого населення, гарантованого державою та іншими соціальними інститутами; місцеве самоврядування визнається однією з основоположних засад правової демократичної держави, громадянського суспільства і є однією з форм їх функціонування; місцеве самоврядування є однією з форм демократії, тобто специфічним способом організації влади територіального суспільства для здійснення управлінських функцій» (Niewiadomski, 1997).

В Україні місцеве самоврядування регулюється законодавством, зокрема Конституцією України, Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», Законом України «Про місцеві державні адміністрації» та іншими законами та нормативно-правовими актами.

Згідно Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», місцеве самоврядування є формою влади на місцевому рівні і передбачає створення органів місцевого самоврядування, які обираються народом на підставі загального, рівного та прямого виборчого права шляхом таємного голосування (Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», 1997).

Основні засади діяльності місцевого самоврядування відповідно до законів передбачають: 1) демократію – громадяни мають право на участь у вирішенні питань, що стосуються їхнього життя та розвитку на території громади. Важливим елементом демократії є проведення відкритих зборів, консультацій, громадських обговорень та громадських слухань; 2) децентралізацію влади – передбачає здійснення місцевої влади та самоврядування на рівні територіальних громад, які мають власний бюджет та повноваження вирішувати питання розвитку своєї території; 3) територіальну громаду – місцеве самоврядування здійснюється на рівні територіальних громад, що об'єднують громадян з метою забезпечення свого благополуччя

та розвитку на підставі взаємної допомоги; 4) розподіл повноважень та компетенцій між органами місцевого самоврядування та місцевою державною адміністрацією з урахуванням законодавства та конституційних норм; 5) взаємодію між органами місцевого самоврядування, місцевою державною адміністрацією та іншими органами влади з метою забезпечення реалізації прав та свобод громадян та забезпечення збалансованого розвитку території; 6) відкритість та прозорість діяльності органів місцевого самоврядування – забезпечення доступу до інформації про діяльність органів місцевого самоврядування, проведення публічних засідань та обговорень, відкритість у вирішенні питань розвитку території та її майбутнього; 7) соціальну відповідальність – забезпечення соціального захисту та підтримки громадян, зокрема найбільш вразливих категорій населення, забезпечення якісних житлових умов, охорони здоров'я, освіти та інфраструктури (Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні, 1997; Закон України «Про місцеві державні адміністрації», 1999).

Важливою засадою діяльності місцевого самоврядування є здійснення публічного контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування та місцевої державної адміністрації. Це забезпечується залученням громадських організацій та медіа у відстеженні діяльності органів місцевого самоврядування, проведенні громадських слухань та консультацій, а також використанням інших інструментів громадського контролю.

Основні етапи розвитку місцевого самоврядування в Україні можна виділити наступним чином:

Перший етап (1991–1997 рр.) – становлення місцевого самоврядування в Україні після отримання незалежності. У цей період було прийнято Конституцію України (1996 р.), яка закріпила принцип місцевого самоврядування та визначила органи місцевого самоврядування – ради та голови місцевих державних адміністрацій. Також були прийняті перші закони про місцеве самоврядування.

Другий етап (1998–2004 рр.) – становлення законодавчої бази місцевого самоврядування. В цей період було прийнято ряд законів, які регулювали місцеве самоврядування, зокрема Закон України «Про місцеві державні адміністрації» та Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». Також у цей період почалося активне формування місцевих бюджетів та розвиток місцевих економічних процесів.

Третій етап (2005–2014 рр.) – активна інтеграція України в європейські структури, що сприяло розвитку місцевого самоврядування та зміцненню ролі громадськості у прийнятті рішень на місцевому рівні. У цей період було прийнято ряд законів, які забезпечили децентралізацію влади та зміцнення ролі місцевого самоврядування.

Четвертий етап (з 2014 р.) – реформа децентралізації влади та створення нових територіальних громад з метою забезпечення збалансованого розвитку всіх регіонів країни. У цей період було прийнято Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» в новій редакції, який передбачає передачу більшої кількості повноважень та фінансових ресурсів на місцевий рівень.

Реформа децентралізації передбачає створення об'єднаних територіальних громад, які об'єднують кілька сіл та міст. Такі громади мають власні бюджети, що дозволяє їм самостійно приймати рішення про використання фінансових ресурсів та розвиток своєї території. Також передбачалося зменшення кількості районних рад.

У цьому етапі місцеве самоврядування отримало важливі повноваження, зокрема у галузі благоустрою територій, охорони здоров'я та соціального захисту населення, розвитку освіти та культури, створення та підтримки малого та середнього бізнесу та ін.

У цілому, розвиток місцевого самоврядування в Україні є важливим елементом демократизації та розвитку держави. Забезпечення ефективної роботи місцевих органів влади та зміцнення громадської активності на місцевому рівні є одним з головних завдань владних структур України.

Дослідження теоретичних засад місцевого самоврядування в Україні повинно звертати увагу на наступні проблеми: 1) недостатня фінансова підтримка місцевих органів влади: однією з основних проблем місцевого самоврядування в Україні є недостатнє фінансування, яке забезпечується з державного бюджету. Це призводить до обмеження можливостей місцевих рад

у розвитку інфраструктури, соціального захисту населення та інших сфер життєдіяльності; 2) недостатня компетентність кадрів: іншою серйозною проблемою є недостатня кваліфікація працівників місцевих органів влади та їхніх депутатів. Вони часто не володіють необхідними знаннями та навичками у сфері державного управління та реалізації соціально-економічних проектів; 3) корупція: місцеві органи влади часто стикаються з проблемою корупції та недотримання законів. Це призводить до неефективності використання бюджетних коштів та порушення прав громадян; 4) недостатня участь громадськості: участь громадськості в процесах місцевого самоврядування є важливою складовою демократичного розвитку країни. Однак, не завжди громадяни мають можливість брати участь у прийнятті рішень та контролювати діяльність місцевих рад; 5) неоднаковий розвиток різних регіонів: в Україні існує проблема неоднакового розвитку різних регіонів, яка впливає на можливості місцевого самоврядування. Деякі регіони мають більші можливості для розвитку, тоді як інші стикаються зі значними труднощами; 6) відсутність чіткої стратегії розвитку місцевого самоврядування: в Україні відсутня чітка стратегія розвитку місцевого самоврядування, яка б визначала пріоритети розвитку та механізми їх реалізації; 7) відсутність ефективної системи моніторингу та оцінки результативності місцевого самоврядування: відсутність ефективної системи моніторингу та оцінки результативності місцевого самоврядування ускладнює визначення проблем та шляхів їх вирішення.

Враховуючи ці проблеми, дослідження теоретичних засад місцевого самоврядування в Україні повинно спрямовуватися на знаходження рішень, що дозволять розв'язати ці проблеми та забезпечити ефективне функціонування місцевих органів влади. Дослідження може допомогти у формулюванні пропозицій щодо покращення законодавства, розробки програм розвитку місцевих територій та інших ініціатив, спрямованих на підвищення ефективності місцевого самоврядування в Україні.

Також важливо досліджувати питання взаємодії місцевого самоврядування з іншими суб'єктами влади та громадськими організаціями. Дослідження може допомогти визначити оптимальні форми співпраці та розподілу повноважень між різними суб'єктами, що сприятиме підвищенню ефективності роботи місцевих органів влади та задоволенню потреб громади.

Крім того, важливим аспектом дослідження є аналіз міжнародного досвіду з місцевого самоврядування та можливості його застосування в Україні. Це може допомогти знайти нові підходи та інструменти для забезпечення ефективного функціонування місцевих органів влади.

Також до проблематики дослідження теоретичних засад місцевого самоврядування в Україні можна віднести аналіз забезпечення фінансової стабільності та ефективного використання бюджетних коштів місцевими органами влади. В Україні існують проблеми з недостатньою фінансовою підтримкою місцевих органів влади, що ускладнює їх функціонування та реалізацію проектів.

Отже, дослідження теоретичних засад місцевого самоврядування в Україні є важливим завданням, оскільки місцеве самоврядування є важливою складовою демократичного розвитку країни. Законодавча база місцевого самоврядування в Україні забезпечує розвиток місцевої демократії та підвищення рівня життя громадян.

Дослідження теоретичних засад місцевого самоврядування дозволяє визначити ефективні методи та підходи до розвитку місцевої влади, що забезпечує підвищення рівня довіри громадян до владних структур та підвищення ефективності роботи місцевих органів влади.

Проблеми, пов'язані з місцевим самоврядуванням, включають недостатню фінансову підтримку, недостатній рівень участі громади у прийнятті рішень та недостатню взаємодію з іншими суб'єктами влади та громадськими організаціями. Дослідження цих проблем може допомогти знайти ефективні рішення для покращення роботи місцевих органів влади та забезпечення задоволення потреб громади.

Дослідження теоретичних засад місцевого самоврядування є важливим завданням, що може сприяти підвищенню ефективності роботи місцевих органів влади та задоволенню потреб громади.

Крім того, важливим аспектом дослідження є також вивчення досвіду інших країн щодо місцевого самоврядування та аналіз його застосування в українській практиці. Це дозволить визначити найбільш ефективні методи та інструменти для розвитку місцевої влади в Україні та допоможе уникнути помилок, які можуть виникнути при впровадженні нових методів.

Крім того, дослідження теоретичних засад місцевого самоврядування може стати базою для розробки нових законодавчих актів та політичних стратегій щодо розвитку місцевої влади. Воно також може бути корисним для науковців та дослідників, що займаються питаннями демократії та державного управління, а також для студентів, які вивчають соціальні науки.

Таким чином, дослідження теоретичних засад місцевого самоврядування в Україні є важливим кроком у покращенні роботи місцевих органів влади та забезпечення розвитку демократії в країні. Враховуючи складність проблем, пов'язаних з місцевим самоврядуванням, дослідження теоретичних засад є необхідним для забезпечення позитивних змін у роботі місцевих органів влади та задоволення потреб громади.

Література

Возненко Л.В. Органи місцевого самоврядування та їх роль в Україні. *Сучасний стан та перспективи розвитку науки, освіти і технологій: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 3 січня 2023 р.): у 2 ч.* Полтава: ЦФЕНД, 2023. Ч. 2. С. 45-47. URL: <http://www.economics.in.ua/2023/01/3-2.html> (дата звернення 26.03.2023).

Возненко Л.В. Розвиток місцевого самоврядування в Україні в умовах європейської інтеграції. *Національні економіки в умовах новітніх глобальних викликів: збірник тез та доповідей Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Харків, 1-28 лютого 2023 року)*. Харків: Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, 2023. URL: <https://ojs.kname.edu.ua/index.php/area/article/view/3190/3033> (дата звернення 26.03.2023).

Возненко Л.В. Соціально-економічний розвиток місцевого самоврядування в Україні. *Розвиток фінансів, аудиту, бухгалтерського обліку та оподаткування: реалії часу: збірник тез та доповідей II Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції студентів, аспірантів та молодих вчених пам'яті видатного українського вченого економіста Сергія Юрія (Кам'янець-Подільський, 1 лютого 2023 р.)*. Кам'янець-Подільський: Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут», 2023. С. 212-215.

Гордєєв О. К. Забезпечення сталого місцевого розвитку: підходи, принципи, складові. *Державне будівництво*. 2012. № 2. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/ebook/db/2012-2/index.html> (дата звернення 26.03.2023).

Про місцеве самоврядування в Україні: законодавство України від 21 травня 1997 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 26.03.2023).

Про місцеві державні адміністрації: законодавство України від 9 квітня 1999 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text> (дата звернення 26.03.2023).

Тужик В. Місцеве самоврядування в Україні: теоретико-правові аспекти. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2009. № 5. С. 66-71.

Niewiadomski Z., Geneza samorządu terytorialnego. *Słownik samorządu terytorialnego / red. M. Chmaj, Lublin 1997.*

References

Voznenko L.V. (2023). Orhany mistsevoho samovriaduvannia ta yikh rol v Ukraini [Local self-government bodies and their role in Ukraine]. *Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku nauky, osvity i tekhnolohii: zbirnyk tez dopovidei mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Poltava, 3 sichnia 2023 r.): u 2 ch.* Poltava: TsFEND, Ch. 2. S. 45-47. URL: <http://www.economics.in.ua/2023/01/3-2.html> (data zvernennia 26.03.2023) [in Ukrainian].

Voznenko L.V. (2023). Rozvytok mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini v umovakh yevropeiskoi intehratsii [Development of local self-government in Ukraine in the context of European integration]. *Natsionalni ekonomiky v umovakh novitnykh hlobalnykh vyklykiv: zbirnyk tez ta dopovidei Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii (Kharkiv, 1-28 liutoho 2023 roku)*. Kharkiv: Kharkivskiy natsionalnyi universytet miskoho gospodarstva imeni O. M. Beketova. URL: <https://ojs.kname.edu.ua/index.php/area/article/view/3190/3033> (data zvernennia 26.03.2023) [in Ukrainian].

Voznenko L.V. (2023). Sotsialno-ekonomichni rozvytok mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini [Socio-economic development of local self-government in Ukraine]. *Rozvytok finansiv, audytu, bukhhalterskoho obliku ta opodatkuвання: realii chasu: zbirnyk tez ta dopovidei II Mizhnarodnii naukovo-praktychnii Internet-konferentsii studentiv, aspirantiv ta molodykh vchenykh pamiati vydatnoho ukrainskoho vchenoho ekonomista Serhiia Yuriiia*

(*Kamianets-Podilskyi, 1 liutoho 2023 r.*). Kamianets-Podilskyi: Navchalno-reabilitatsiynyi zaklad vyshchoi osvity «Kamianets-Podilskyi derzhavnyi instytut», S. 212-215 [in Ukrainian].

Hordieiev O. K. (2012). Zabezpechennia staloho mistsevoho rozvytku: pidkhody, pryntsyipy, skladovi [Ensuring sustainable local development: approaches, principles, components]. *Derzhavne budivnytstvo*. № 2. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/ebook/db/2012-2/index.html> (data zvernennia 26.03.2023) [in Ukrainian].

Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini (1997) [About local self-government in Ukraine]. *Zakonodavstvo Ukrainy vid 21 travnia 1997 roku*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (data zvernennia 26.03.2023) [in Ukrainian].

Pro mistsevi derzhavni administratsii (1999) [About local state administrations]. *Zakonodavstvo Ukrainy vid 9 kvitnia 1999 roku*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text> (data zvernennia 26.03.2023) [in Ukrainian].

Tuzhyk V. (2009). Mistseve samovriaduvannia v Ukraini: teoretyko-pravovi aspekty [Local self-government in Ukraine: theoretical and legal aspects]. *Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti*. № 5. S. 66-71 [in Ukrainian].

Niewiadomski Z. (1997). Geneza samorządu terytorialnego [Origin of local government]. *Słownik samorządu terytorialnego / red. M. Chmaj, Lublin* [in Poland].

Анотація

Возненко Л. В. Теоретичні засади функціонування місцевого самоврядування в Україні. –

Стаття.

У дослідженні йдеться про значення місцевого самоврядування в Україні як найважливішої складової демократичного устрою країни, що забезпечує реалізацію конституційних прав і свобод, а також ефективно вирішення важливих соціально-економічних проблем на рівні територіальних громад. Теоретичні засади місцевого самоврядування в Україні є актуальними з кількох причин, серед яких значна реформа місцевого самоврядування у 2014 році, необхідність ефективного функціонування місцевого самоврядування в контексті демократії в країні та поява нових викликів для місцевого самоврядування, таких як децентралізація влади та зміна соціально-економічної ситуації.

Метою дослідження є аналіз теоретичних засад функціонування місцевого самоврядування в Україні, які ґрунтуються на засадах конституційного права, демократії та децентралізації влади. Ці основи охоплюють такі питання, як структура та функціонування органів місцевого самоврядування, їх взаємодія з органами державної влади, правовий статус місцевого самоврядування, їх фінансове забезпечення, роль у здійсненні соціально-економічного розвитку території.

Одним із основних принципів місцевого самоврядування в Україні є принцип територіальної громади, який передбачає створення органів місцевого самоврядування на основі територіального поділу України на громади. Кожна громада має свої виборні органи влади, раду та голову, які виконують різноманітні завдання на місцевому рівні.

Місьцеве самоврядування є важливим елементом демократії і децентралізації влади в Україні. Дослідження теоретичних аспектів місцевого самоврядування допомагає розібратися в правових, соціальних, економічних та політичних аспектах цього процесу.

Ключові слова: місьцеве самоврядування в Україні, територіальні громади, децентралізація влади, місьцева влада, засади місцевого самоврядування.

Summary

Voznenko L. V. Theoretical principles of functioning of local self-government in Ukraine. – Article.

The study deals with the importance of local self-government in Ukraine as the most important component of the country's democratic system, which ensures the realization of constitutional rights and freedoms, as well as the effective solution of important socio-economic problems at the level of territorial communities. The theoretical foundations of local self-government in Ukraine are relevant for several reasons, including the significant reform of local self-government in 2014, the need for effective functioning of local self-government in the context of democracy in the country, and the emergence of new challenges for local self-government, such as decentralization of power and changes in the socio-economic situation.

The purpose of the study is to analyze the theoretical foundations of the functioning of local self-government in Ukraine, which are based on the principles of constitutional law, democracy and decentralization of power. These foundations cover such issues as the structure and functioning of local self-government bodies, their interaction with state authorities, the legal status of local self-government, their financial support, and their role in the implementation of socio-economic development of territories.

One of the main principles of local self-government in Ukraine is the principle of territorial community, which provides for the creation of local self-government bodies based on the territorial division of Ukraine

into communities. Each community has its own elected government bodies, a council and a chairman, who perform various tasks at the local level.

Local self-government is an important element of democracy and decentralization of power in Ukraine. The study of theoretical aspects of local self-government helps to understand the legal, social, economic and political aspects of this process.

Key words: local self-government in Ukraine, territorial communities, decentralization of power, local government, principles of local self-government.